Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Europa investerar i landsbygdsområden

Riktlinjer för samförvaltning av klövvilt i Örebro län

Länsstyrelsen Örebro län

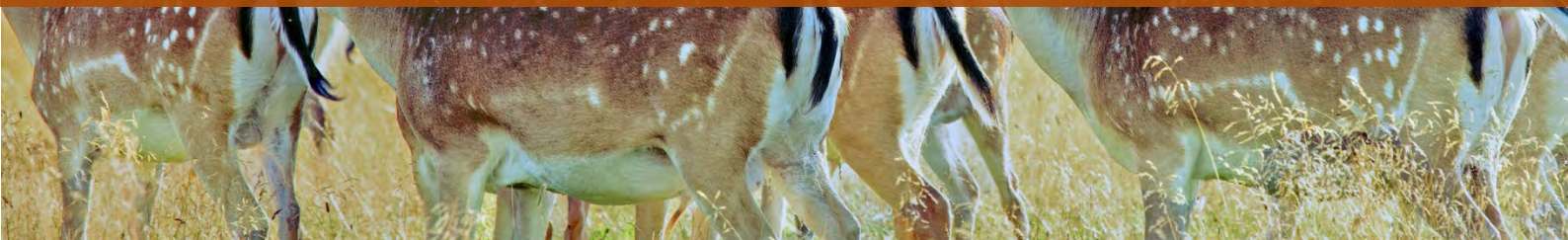

Tillsammans för ett hållbart och levande län

Länsstyrelsen har regeringens uppdrag att främja en hållbar utveckling och göra verklighet av nationella mål utifrån länets förutsättningar. Med bred och djup kunskap arbetar vi nära verksamheter, människor och natur och gör avvägningar mellan olika intressen.

Titel: Riktlinjer för samförvaltning av klövvilt i Örebro län
Utgivare: Länsstyrelsen i Örebro län
Diarienummer: 218-10846-2022
Publikationsnummer: 2022:25
Bilder: Mostphotos

Sammanfattning

Riktlinjerna för förvaltning av klövvilt i Örebro län har tagits fram av Länsstyrelsen i samarbete med länets viltförvaltningsdelegation. De vänder sig till markägare, jägare, lantbrukare och övriga intressenter och ska inspirera till och fungera som stöd i arbetet för en samlad förvaltning av länets klövvilt; älg, kronhjort, dovhjort, rådjur och vildsvin.

Samförvaltning innebär att förvaltningen av klövvilt i ett område även innefattar arbete med fodertillgång och skadebild inom skog, jordbruk, trafik och med hänsyn till övriga intressen. Det övergripande syftet är att få friska och välmående viltstammar i balans med den naturliga fodertillgången, samtidigt som skador orsakat av vilt hålls på en acceptabel nivå.

Samförvaltningen är frivillig och avgörande för samförvaltningen är att det finns en lokal vilja och förankring. Lokala förvaltningsstrategier för klövviltet kan tas fram i samverkan mellan markägare, lantbrukare och jägare. Befintliga älg- och kronhjortsskötselområden kan utgöra bas för lokal samverkan.

Vilken föda som klövviltet väljer varierar både mellan arter och tid på året. Det finns också ett överlapp där flera olika arter konkurrerar om det foder som finns. Ökad konkurrens om foder kan leda till att främst tallskogen orsakas skador.

Älgekvivalenter kan användas för att beräkna det totala betestrycket. En älgs födointag motsvarar ungefär två kronhjortar, tre vildsvin, fyra dovhjortar eller sju rådjur i födomängd.

Olika foderskapande åtgärder är en viktig del i arbetet. Balans mellan vilt och fodertillgång gör det möjligt att välja det trädslag som är mest lämpligt för biotopen. Det leder på sikt till en ökad fodertillgång för viltet och minskade skador på skog och grödor.

Det är viktigt att tänka igenom strategier för avskjutningen så att andel kalv och hondjur leder till de populationsmål man vill nå. Förekomst av rovdjur behöver också vägas in.

Innehåll

Sammanfattning 3
Innehåll 5
Inledning 6
Syfte 6
Riktlinjernas omfattning 6
Begreppet samförvaltning 6
Förvaltning av klövvilt i Örebro län 8
Fler arter av klövvilt 8
Förändrade livsvillkor för viltet 10
Lokal samförvaltning 10
Kunskaper om samförvaltning 12
Födoöverlappning 12
Älgekvivalenter för att uppskatta betestryck 15
Foderskapande åtgärder 15
Generella råd kring avskjutning 16
Rovdjurens påverkan 17
Klövvilt 19
Älg 19
Kronhjort 21
Dovhjort 23
Rådjur 25
Vildsvin 27
Övergripande om viltförvaltning 28
Länsstyrelsens roll och ansvar 29
Viltförvaltningsdelegationen 29
Markägare och jakträttsinnehavare 29
Adaptiv förvaltning – en lärande förvaltning 29
Referenser 31
Bilaga 1, avskjutningens fördelning över länet 33

Inledning

Syfte

Det övergripande syftet med en samlad förvaltning (samförvaltning) av länets klövvilt är att få friska och välmående viltstammar i balans med den naturliga fodertillgången, samtidigt som skador orsakat av vilt hålls på en acceptabel nivå.

Riktlinjerna har tagits fram av Länsstyrelsen i samarbete med länets viltförvaltningsdelegation. Målet är att anpassa förvaltningen av klövvilt till nuvarande situation, där vi har en varierande förekomst av olika arter av klövvilt som delar på tillgängligt foder.

Riktlinjerna vänder sig till markägare, jägare och lantbrukare och är tänkta att inspirera till och fungera som stöd i arbetet för en samlad förvaltning av klövviltet i länet. Samförvaltning är frivilligt, men det är en viktig pusselbit för att kunna uppnå det övergripande syftet i förvaltningen av klövvilt.

Riktlinjernas omfattning

Riktlinjerna omfattar klövviltsarterna älg, kronhjort, dovhjort, rådjur och vildsvin och hur de kan påverka varandra.

Förvaltningen av klövvilt påverkas också av förekomst av rovdjur. Riktlinjerna omfattar inte förvaltning av rovdjur eftersom det saknas direkt möjlighet för lokala förvaltningsgrupper, jägare och markägare att påverka rovdjurens förvaltning. Däremot måste förekomst av rovdjur vägas in när klövviltsförvaltningen planeras.

Klövviltet påverkas även av andra faktorer som till exempel olika viltsjukdomar och trafik. Denna påverkan måste räknas in i förvaltningen men tas inte upp i dessa riktlinjer.

Begreppet samförvaltning

Förvaltning av flera olika arter av klövvilt inom ett och samma område brukar benämnas flerartsförvaltning. Samförvaltning innebär att förvaltningen av klövviltet i området även innefattar arbete med fodertillgång och skadebild inom skog, jordbruk, trafik i området och med hänsyn till övriga intressen.

Både landskapsbilden och förekomsten av vilt har förändrats under åren. För att på bästa sätt kunna ta tillvara den resurs som viltet är och samtidigt nå nationellt och regionalt uppsatta mål om att sänka andelen viltbetesskador på skog och jordbruksgrödor behövs en helhetssyn. Genom att väga in

samtliga klövviltarters påverkan och mer aktivt arbeta med olika foderskapande åtgärder kan en högre måluppfyllelse nås.

Varje markägare har huvudansvaret för förvaltningen på sin fastighet, men viltet rör sig oftast över större områden. Lokala förvaltningsstrategier bör därför tas fram i samverkan mellan markägare, lantbrukare och jägare. Avgörande för arbetet med samförvaltning är att det finns en lokal vilja och förankring.

4 § Jaktlagen (1987:259)

”Viltet skall vårdas i syfte att

- bevara de viltarter som tillhör landets viltbestånd och de fågelarter som tillfälligt förekommer naturligt i landet, och
- främja en med hänsyn till allmänna och enskilda intressen lämplig utveckling
  av viltstammarna.

I viltvården ingår att genom särskilda åtgärder sörja för att viltet får skydd och stöd och att anpassa jakten efter tillgången på vilt. För att åtgärderna utförs och anpassningen sker svarar markägaren och jakträttshavaren.”

Förvaltning av klövvilt i Örebro län

Fler arter av klövvilt

Under de senaste decennierna har länets klövviltsstammar förändrats, från att innefatta främst älg och rådjur, till att populationen av kronhjort, dovhjort och vildsvin vuxit kraftigt. Enligt inrapporterad avskjutning år 2020 i Viltdata (Viltdata, SJF, 2022) uppskattas exempelvis antalet fällda älgar enbart stå för 13 procent av den totala avskjutningen av klövvilt i länet. Från totalt 9 240 skjutna klövvilt i Örebro län år 1980 ökade antalet till 13 270 år 2020, en ökning med 44 procent. Även antalet stora rovdjur har ökat under perioden, vilket betyder en större ökning av antalet klövvilt än avskjutningsstatistiken visar eftersom rovdjurens predation tillkommer. Klövviltstammarna varierar över länet både i utbredning och i populationsstorlekar. Kronhjort, dovhjort och vildsvin etablerar sig fortfarande i nya områden.

Figur 1: Jämförelse mellan år 1980 och 2020, avskjutning av klövvilt i Örebro län.

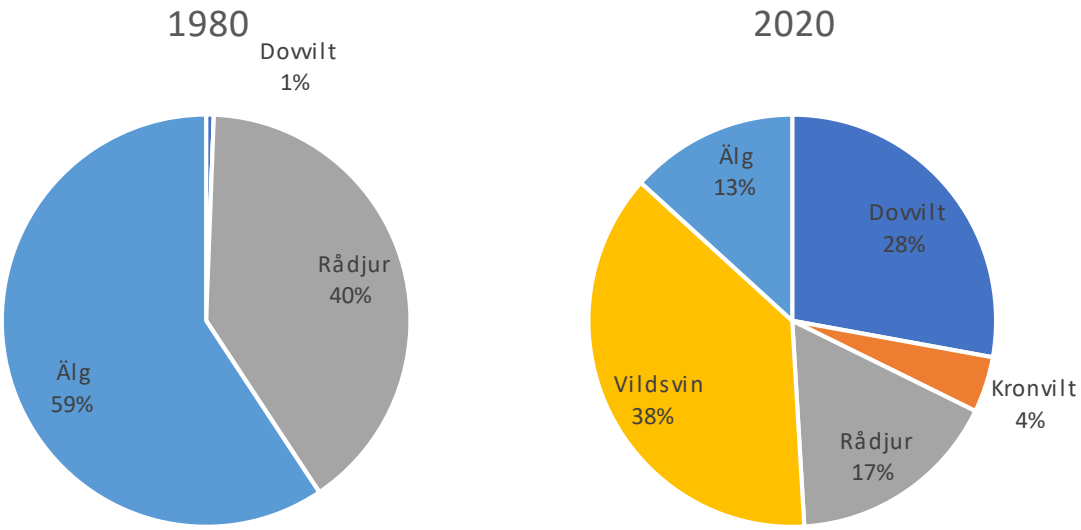

Källa: viltdata.se

Figur 2. Avskjutning av hjortvilt i Örebro län år 1960–2020. Linjerna i diagrammet visar de olika arternas utveckling under åren.

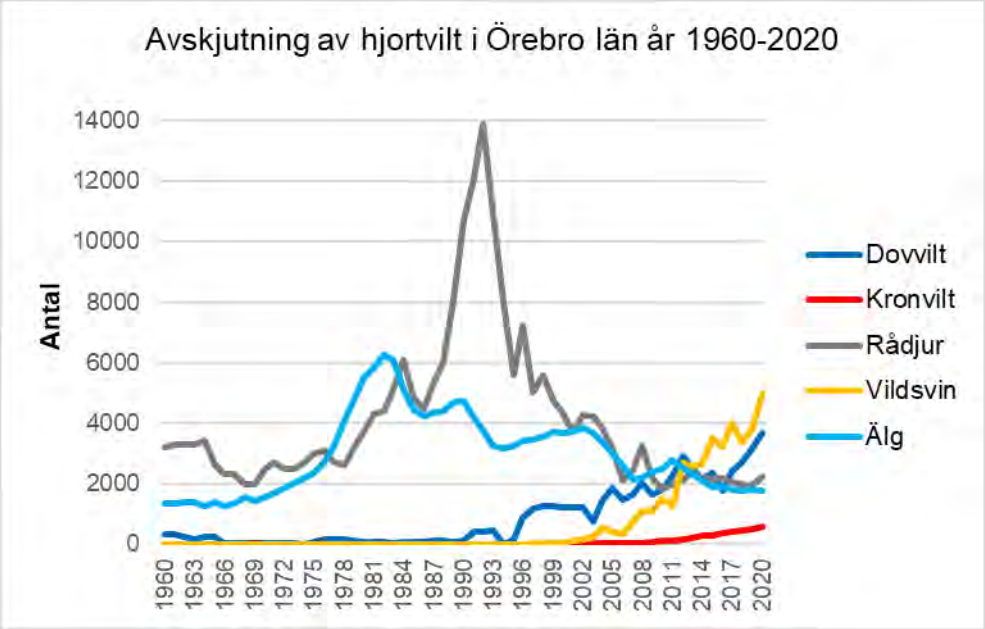

Källa: viltdata.se

Mot bakgrund av den förändrade viltsituationen har Örebro läns viltförvaltningsdelegation föreslagit att förvaltningen av klövvilt ska utgå mer från flerartsförvaltning. Viltförvaltningsdelegationen har tidigare beslutat om riktlinjer för länets förvaltning av älg, kronhjort och vildsvin. Riktlinjerna för samförvaltning av länets klövvilt omfattar förutom älg, kronhjort och vildsvin även dovhjort och rådjur.

Mer information

Övergripande riktlinjer för skötsel av älgstammen i Örebro län,
fastställd av Viltförvaltningsdelegationen den 25 maj 2016.

Riktlinjer för skötsel av kronhjortsstammen,
fastställd av Viltförvaltningsdelegationen den 12 september 2018.

Förvaltningsplan för vildsvin i Örebro län 2021–2025,
fastställd av Viltförvaltningsdelegationen den 12 november 2021.

Förändrade livsvillkor för viltet

Storlekarna på viltpopulationerna påverkas främst av fodertillgång, habitat, geografisk förekomst, rovdjursförekomst och den jaktliga inriktningen.

Livsvillkoren för viltet påverkas av att landskapet ständigt förändras, både av naturliga orsaker och genom människans påverkan. Brukandet av jord och skog har förändrats kraftigt under 1900-talet med hjälp av ökad mekanisering och rationaliseringen pågår fortfarande. Bristande lönsamhet gör att mindre åkrar, ängar och naturbetesmarker i skogs- och mellanbygd upphör att brukas vilket minskar tillgången till foder för klövviltet. I stället koncentreras odling av lantbruksgrödor till slättbygder vilket gynnar de arter som trivs där. Allt fler barriärer som viltet har svårt att passera uppstår i landskapet när till exempel städer växer, vägnätet byggs ut och trafiken blir intensivare.

Samtidigt har en medvetenhet om människans påverkan vuxit fram och politiska mål satts upp för att bland annat bevara myllrande våtmarker, levande skogar och ett rikt odlingslandskap som en motvikt till marknadskrafterna. (Sveriges miljömål, 2020)

Lokal samförvaltning

Lokal samförvaltning kan förslagsvis utgå från den befintliga organisationen för älg- och kronhjortsförvaltning. Befintliga skötselområden kan utgöra bas för lokal samverkan och för att inventera, planera och genomföra åtgärder för samförvaltning.

Upprätta lokala samförvaltningsplaner

Beskriv nuläge och sätt upp mål

Samförvaltningen är frivillig och ska styras av lokala förutsättningar och önskemål. För att kunna göra en bra utvärdering krävs att målen är mätbara. Nedan följer olika exempel på mål för samförvaltningen.

Mål för skador: Sätt upp mål för skador på grödor, på skog, i trafik, på fastigheter som till exempel trädgårdar, kyrkogårdar eller jordbruksfastigheter.

Mål för avskjutning: Sätt upp mål för antal djur i avskjutningen och fördelning i kön och ålder. Ett alternativ är att bestämma att avskjutningen för varje art ska öka, minska eller vara oförändrad.

Mål för populationstäthet: Sätt upp mål för respektive art.

Mål för kvalitet: Sätt upp mål för kalvvikter, åldersfördelning i populationen och liknande.

Mål som sätts upp bör harmoniera med de regionala och nationella mål som finns. Landets livsmedelsstrategi, viltstrategi och mål för skogsbruket ska vägas in. Befintliga älgskötselplaner och kronhjortsskötselplaner utgör en grund att bygga vidare på till en samförvaltningsplan. Som stöd för att ta fram lokala mål kan till exempel följande material användas:

- Länets förvaltningsplan för vildsvin (Länsstyrelsen i Örebro, 2021).
- Riktlinjer för skötsel av älgstammen (Länsstyrelsen i Örebro län, 2016).
- Riktlinjer för skötsel av kronhjortsstammen (Länsstyrelsen i Örebro län, 2018).
- Skogsstyrelsens mål för balans mellan skog och vilt (Skogsstyrelsen, 2022).
- Lantbrukarnas Riksförbunds rapport Toleransnivå för viltskador (Lantbrukarnas Riksförbund, 2022).
- Jordbruksverkets statistik över skador på jordbruksgrödor orsakat av vilt (Jordbruksverket, 2022).
- Viltolycksstatistik (Nationella viltolycksrådet, 2022).
- Avskjutningsstatistik från Viltdata (Viltdata, SJF, 2022).

Åtgärder

Åtgärder som kan användas är samverkan av olika slag där man tillsammans planerar jakttryck, koordinerar jakter, planerar viltvårdande åtgärder och skadeförebyggande åtgärder.

Övervakning

Övervakning kan göras genom inventering av vilt och olika typer av skador. Flera inventeringsmetoder finns som bör användas, beroende på vilken metod som passar respektive art. Även om inventeringarna inte kan ge exakta mått på viltpopulationerna kan olika mätningar som upprepas över tid ge ett bra index på arternas utveckling och årsvariationer. Rapportering av avskjutning är en viktig grund för att kunna följa utvecklingen. Genom rapportering av trafikolyckor med vilt kan man följa upp var olyckorna sker och hur ofta.

Kunskap

Följ upp och utvärdera om målen nåtts och bestäm vilka åtgärder som ska användas framåt. Tänk på att förvaltning är ett långsiktigt arbete. Ändra inte mål och inriktningar för snabbt utan invänta de resultat som tar längre tid att slå igenom.

Att introducera samförvaltning

- Anordna möten och träffar mellan berörda intressenter. Detta är en grundläggande del av arbetet.
- Anordna samrådsmöten i till exempel älgskötselområden där även berörda markägare, jägare och deras organisationer bjuds in.
- Dela kunskaper kring hur de olika klövviltarterna påverkas av varandra och inverkar på skadesituation.
- Undersök metoder för att inventera och dokumentera.
- Ta fram konkreta åtgärder att genomföra lokalt.
- Fokusera på det ni är överens om.
- Genomför studiebesök, för att bland annat sprida goda exempel.
- Anordna föreläsningar och studiecirklar

Fler tips och kunskap finns att hämta från Mera Tall-projektet (Skogsstyrelsen, 2022).

Kunskaper om samförvaltning

Viltstammarnas sammansättning förändras ständigt och klövviltet påverkar landskapet och dess brukare. En balans mellan antalet klövvilt i förhållande till vad landskapet kan bära ger många vinster. Möjlighet för skogsbruket att ståndortsanpassa och föryngra med tall gagnar skogsbruket ekonomiskt. Fler tallskogar innebär mer bärris vilket gynnar både klövvilt och biologisk mångfald. Möjlighet att odla vad som är lämpligt på åkermarken ökar lönsamheten i lantbruket och bidrar till en levande landsbygd. Detta kan också gynna den biologiska mångfalden. Långsiktigt kommer en viltstam i balans med den naturliga fodertillgången vara positivt för alla, även viltet.

Födoöverlappning

Vilken föda som klövviltet väljer varierar både mellan arter och tid på året. Det finns också ett överlapp, där flera olika arter konkurrerar om det foder som finns att tillgå. Det kan påverka arternas val av både habitat och foder. Vildsvinen skiljer sig dock både vad gäller födosök och matsmältning. De är enkelmagade till skillnad från övriga arter som är idisslare.

Forskning visar att det bland större växtätare finns en löpande skala från ”kvalitetsbetare”, som framför allt livnär sig på örter och skott från träd och buskar, till ”grovbetare” som är anpassade till gräsbete. Det finns också en anpassningsbar grupp som kan växla mellan kvalitetsbete och grovbete.

Hjortdjuren tillhör kvalitetsbetarna eller den anpassningsbara gruppen. Gräs är på grund av det höga fiberinnehållet svårt att bryta ner även för idisslare. Älg och rådjur är de två arter som i störst utsträckning är kvalitetsbetare. Kronhjort och dovhjort är bättre på att anpassa sig efter tillgången på föda och mer anpassade till att äta gräs. Av hjortdjuren anses dovhjort vara bäst på att tillgodogöra sig gräs som föda.

Av ovanstående blir slutsatsen att älg och rådjur kan förmodas förlora foderkonkurrensen till kron- och dovhjort, eftersom de är bredare i sitt födoval.

Vildsvin konkurrerar inte i samma utsträckning med övriga klövviltsarter. De är allätare och äter gärna ollon, nötter, frukt och rötter. Huvuddelen av födan utgörs av vegetabilier men kan även vara animalisk. Periodvis under året kan de ha en snarlik kost som övrigt klövvilt och betar gärna vall och spannmål.

Hur stor konkurrensen är om samma föda varierar för alla klövviltarterna beroende på årstid. Inom forskningsprojektet Beyond moose har olika hjortarters diet undersökts genom att analysera spillning (Sveriges Lantbruksuniversitet, Spitzer R., 2022). Preliminära resultat presenteras på Sveriges Lantbruksuniversitets webbplats www.slu.se under rubriken ”månadens hjortmat – hela året”.

Figur 3: Hjortarnas föda året runt – preliminära resultat

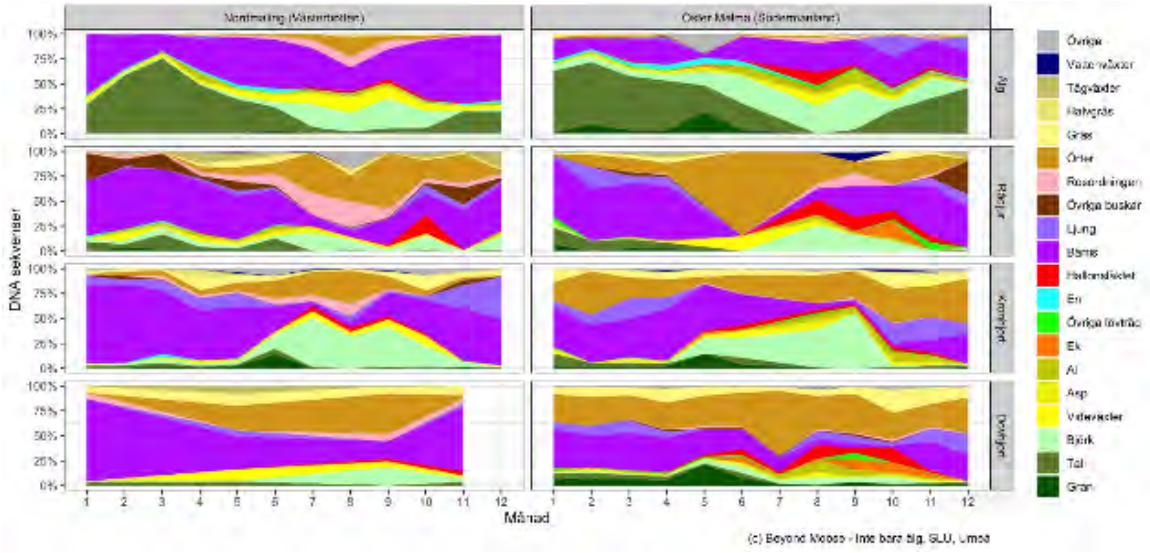

Flera forskningsstudier pekar på hur viktigt bärris är som foder för hjortdjuren. Vid ökad konkurrens om bärriset kan älgen tvingas att istället beta mera tall (Pfeffer, 2021) (Spitzer, 2021).

Figur 4: Val av föda och konkurrens mellan olika arter.

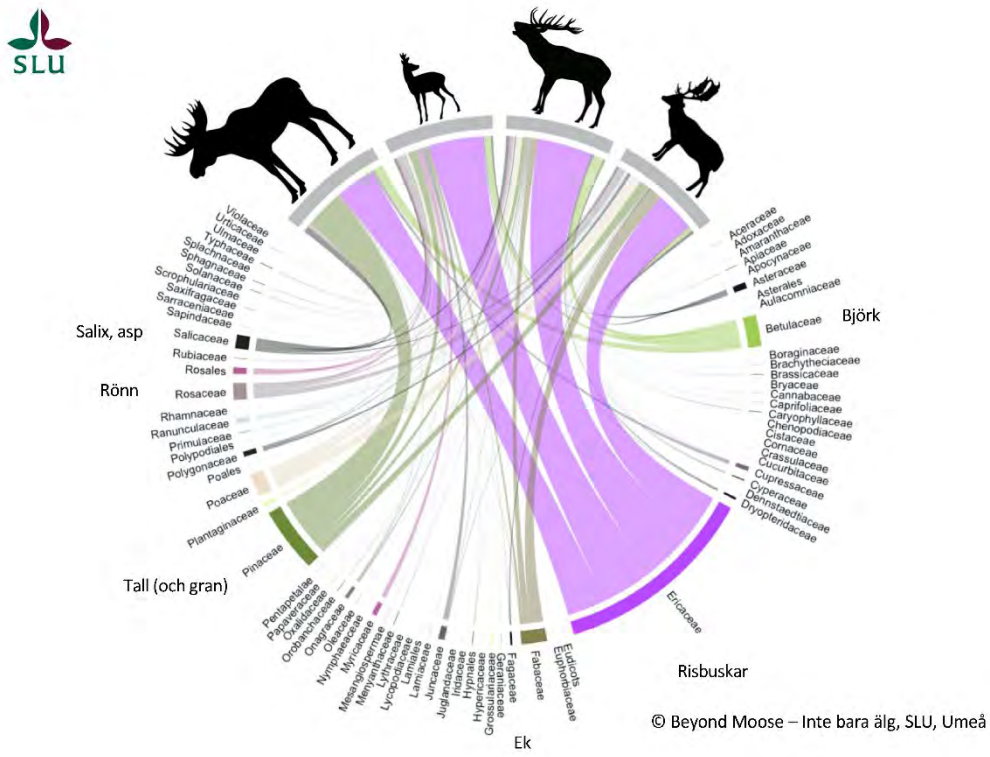

Källa: Spitzer, 2019

Forskningen visar också att både habitat- och födoöverlapp kan vara stort mellan älg, rådjur, kronhjort och dovhjort. Arterna kan ses beta i varandras närhet på fält med attraktiva grödor och kan ibland nyttja samma utfodringsplatser. Hög täthet av dovhjort har negativ påverkan på rådjur. Även kronhjort kan påverka rådjur negativt under vissa förutsättningar. Aggressivt beteende från dovhjort kan få, framför allt rådjur men även kronhjort, att dra sig undan vid utfodringsplatser (Jarnemo et al, 2018).

Älgekvivalenter för att uppskatta betestryck

För att uppskatta det totala betestrycket kan man på ett förenklat sätt räkna om de olika klövviltarternas konsumtion utifrån kroppsstorlek. En älgs födointag motsvarar ungefär två kronhjortars, tre vildsvins, fyra dovhjortars eller sju rådjurs födointag. Med denna metod blir det tydligare hur det totala antalet klövvilt i ett område kan styras, för att uppnå balans med fodertillgången.

Foderskapande åtgärder

Balans mellan vilt och fodertillgång kan uppnås genom att anpassa avskjutningen av viltet, men också genom att öka tillgången till viltfoder i skogen. Betestrycket på unga träd som är tänkta att producera skogsråvara kan då minska, vilket också minskar viltbetesskadorna.

För att undvika viltbetesskador har många skogsägare valt att föryngra med gran i stället för tall. Att kunna ståndortsanpassa skogsbruket och föryngra mera med tall på tallmarker skapar bättre fodertillgång på lång sikt. Tall släpper ner mer ljus till marken än gran vilket gör att mängden bärris är betydligt högre i tallskog.

Varje skogsbolag har numera som mål att anpassa röjning av ungskog för att få ett ökat inslag av lövträd som björk, rönn, asp, sälg och ek. Det går också att öka fodermängden genom viltanpassad röjning i kantzoner vid vattendrag, utefter skogsbilvägar och i kraftledningsgator. Mindre åkrar som upphört att brukas på grund av bristande lönsamhet kan hållas öppna om de används som viltåkrar.

Genom samverkan mellan jägare och markägare finns det goda möjligheter att öka mängden foder i skogen och på så sätt minska skador.

Generella råd kring avskjutning

För att samförvaltningen ska ge ett gott resultat krävs att samarbete sker över tillräckligt stor areal. Den totala förekomsten av klövvilt behöver anpassas efter fodertillgång, viltolyckor och övriga allmänna intressen. Kvalitativa mål bör sättas för varje art. Varje klövviltart bör ha en för arten lämplig könsfördelning, låg omsättning av vuxna djur och tillräckligt antal kapitala djur samt låg andel kalv efter avslutad jakttid. Där det förekommer stora skador är det lämpligt att tillämpa differentierad avskjutning eller avlysningsjakt med högt jakttryck.

En hög andel kalv av avskjutningen är viktig genom att den höjer medelåldern i populationen. Det leder till en ökad reproduktion på flera sätt. Högre genomsnittsålder hos hondjuren ger fler avkommor och högre kalvöverlevnad. De lite äldre, kapitala handjuren har stor betydelse för en lyckad reproduktion genom bland annat dräktighet tidigare på året. En kalvandel på 50 procent av avskjutningen är oftast att rekommendera. Ett bra sätt kan vara att låta avskjutningen av kalv styra, genom att skjuta varannan kalv och varannan vuxen. Andelen hondjur av avskjutningen fungerar som gas respektive broms om man vill öka eller minska populationen.

Rovdjurens påverkan

Rovdjuren påverkar klövviltet och förvaltningen av klövvilt måste ta hänsyn till det.

Länsstyrelsens inventering av stora rovdjur kan användas som underlag för beräkning av rovdjurspredation. Eventuell varg- och björnpredation tas som regel upp i älg- och kronhjortsskötselplaner. Beräkningshjälp för varg- och björnpredation finns i beräkningsverktyget Älgfrode.

Vargens predation beräknas utifrån förekomst av vargrevir i området. Ett vargrevir uppskattas generellt ta 120 älgar per år varav 80 procent är årskalvar och ettåringar. Forskning i vargrevir som omfattar en något mindre areal och har lägre älgtäthet har visat att andelen kalv i predation varit lägre.

Vargen kan även välja att ta annat klövvilt, andelen beror främst på tätheten av respektive klövviltsart i området. För att uppskatta vargrevirens verkliga storlek och påverkan på klövviltsstammen är det viktigt med lokalkännedom.

I vargrevir blir det svårare att utföra jakt efter klövvilt eftersom löshund inte kan användas. Klövviltets rörelser kan också påverkas av vargförekomst.

Lodjur påverkar främst dovhjorts- och rådjursstammen. För lodjur gäller att en familjegrupp (hona med ungar) tar i genomsnitt sex rådjur per månad. Motsvarande siffror för ensamma lodjurshonor är tre rådjur och för ensamma hanar fem rådjur.

Björn och järv förekommer endast sporadiskt i Örebro län men påverkar klövviltet i områden där de finns.

Rävens predation påverkar stammarna av mindre klövvilt, främst rådjur.

Klövvilt

Fakta om arterna är hämtade från Naturvårdsverkets rapport 6819, Hjortvilt i Sverige (Jarnemo et al, 2018), och artpresentationer på Svenska Jägareförbundets webbplats (Svenska Jägareförbundet, 2022).

Älg

Älgen är en solitärt levande art där individer lever var för sig, förutom älgkor med årskalv som rör sig tillsammans. Under vissa delar av året kan älgarna dock samlas i mindre grupper, särskilt under vintern. Det styrs bland annat av födans tillgänglighet i landskapet. Jakt är den huvudsakliga dödsorsaken för en vuxen älg. Älgarna i Sverige har en låg medelålder och en hög andel älgkor eftersom älgtjurar löper en större risk att skjutas under jakten. Älgen är en långlivad art, framför allt korna som kan bli över 20 år.

Hemområde: Älgtjur cirka 2 700 hektar och älgko 1 600 hektar (medeltal enligt forskning i södra Sverige). Älgen hävdar inget revir och olika älgar kan ha överlappade hemområden.

Föda: Älgen äter olika växter under olika årstider; blad från lövträd och örter dominerar under sommar, bärris och ljung under vår och höst, och kvistbete vintertid. Beroende på årstid varierar därmed valet av livsmiljö där löv-, bland- och barrskog är älgens dominerande livsmiljöer.

Reproduktion: Brunsten infaller i slutet av september och in i oktober. Under brunsten rör sig tjurarna över stora ytor för att para sig med så många kor som möjligt. Älgkon är dräktig i åtta månader och föder en eller två kalvar främst under maj.

I Örebro län finns sju älgförvaltningsområden och 39 älgskötselområden registrerade hösten 2022.

Läs mer om älgen i *Övergripande riktlinjer för skötsel av älgstammen i Örebro län,* fastställd av viltförvaltningsdelegationen den 23 maj 2016 (Länsstyrelsen i Örebro län, 2016).

Av riktlinjerna framgår bland annat att:

- Medelåldern i älgstammen bör överlag höjas.
- Där målet är att behålla en stabil älgstam bör vinterstammen ha en könsfördelning om ca 40 procent handjur och 60 procent hondjur av vuxna djur. Hänsyn ska tas till lokala variationer och behov.
- Vid jakt i eller intill vargrevir ska särskild hänsyn tas till vargens uttag ur älgpopulationen. Olika strategier för detta finns.

Kronhjort

Kronhjorten föredrar att leva i ett mosaiklandskap av skogar och öppna marker, men är anpassningsbar och kan finnas i de flesta typer av landskap. De söker ofta daglega i täta bestånd av gran och tall. De söker sig också gärna till höjder för att få bättre överblick över omgivningen.

Kronhjort lever vanligtvis i familjegrupper med hindar, kalvar och ungdjur. Större delen av året lever hindar och hjortar åtskilda i olika grupper och ofta också i olika områden. Hindarna lever i grupper som består av närbesläktade hindar, deras kalvar och fjolårskalvar. Medelålders handjur kan uppträda i egna flockar, skiljt från hindarnas hemområden. De äldsta hjortarna lever ofta mer solitärt.

Hemområde: Kronhjort cirka 1000–8000 hektar, kronhind 500–2500 hektar. Studier visar att storleken på hemområdet för kronhjort varierar stort: i öppna, fragmenterade och jordbrukspåverkade landskap har kronhjortarna visats ha större hemområden i jämförelse med homogena skogslandskap.

Spridningen till nya områden går långsamt och sker oftast genom att hemområdet förskjuts. Hjorten har större säsongsvandringar och kan därför behöva förvaltas över större områden.

Föda: Kronhjorten betar huvudsakligen i markskiktet; gräs, örter, bärris, ljung och lavar är vanlig föda. Jordbruksgrödor är attraktiva och kronhjorten kan också gnaga bark på granstammar vilket lokalt kan orsaka betydande och bestående skador.

Reproduktion: Kronhindar är dräktiga i knappt åtta månader. De får en kalv, vanligen under april och maj. Brunstperioden är från slutet av augusti till början av oktober. Hjortarna har ett väldigt säreget brunstläte, ett kraftfullt bröl som triggar i gång brunsten hos hindarna. Hjortarna vandrar till brunstplatserna som vanligtvis finns i hindarnas hemområden. De starkaste hjortarna, platshjortarna, skapar en grupp med hindar som de försvarar mot andra hjortar. Det är viktigt att det finns en tillräcklig andel fullvuxna hanhjortar (sex år och äldre) i populationen. De spelar en viktig roll under brunsttiden, för att brunstcykeln ska fungera och hindarna bli betäckta vid bästa tidpunkt. Hjortar är som mest reproduktiva i åldern 10 till 14 år. Därefter tappar de i kraft och blir sällan äldre än cirka 15–16 år. Hindarna blir äldre och kan vara fertila ända upp i 20-årsåldern.

I Örebro län finns 25 kronhjortsskötselområden registrerade hösten 2022.

Läs mer om kronhjorten i *Riktlinjer för skötsel av kronhjortsstammen,* fastställd av viltförvaltningsdelegationen den 12 september 2018 (Länsstyrelsen i Örebro län, 2018).

Dovhjort

Dovhjorten föredrar ett blandat landskap av jordbruksmark och löv- eller blandskogar. Det kan också förekomma i barrskogsområden.

Dovhjortar är utpräglade flockdjur. Hindar och kalvar, ibland med inslag av yngre hjortar, bildar flockar med närbesläktade hindar som i regel leds av medelålders eller äldre hindar. Storleken på dessa hind-kalvflockar kan variera kraftigt, men i öppna landskap med höga tätheter kan flockar på hundratals djur observeras. Hindarnas flockbeteende gör att arten sprids långsamt till nya områden. Utanför brunsttid lever hindar och hjortar åtskilda. Hjortarna bildar flockar av unga handjur och söker sig ofta till områden där förekomst av hindar och kalvar är låg.

Hemområde: 100–2000 hektar. Storleken varierar mellan årstiderna, störst område har hjortarna under brunstperioden och minst område har hindarna den första perioden efter kalvning.

Föda: Arten klassas som blandbetare där en stor del av födan kan utgöras av gräs, men också örter, skott och blad, ekollon och bark. Det är den art som är mest generalist av klövvilten. Dovhjort söker sig gärna till åkermark och tycker särskilt mycket om vete, havre, raps, potatis och vallodlingar.

Reproduktion: Högbrunsten infaller under andra halvan av oktober och första halvan av november. Då etablerar de dominanta hjortarna brunstplatser som förvaras mot andra hjortar. Dit försöker platshjortarna locka till sig hindar genom intensivt brölande. Hindarna rör sig mellan olika platshjortar när de gör sitt val. Yngre och svagare hjortar rör sig mellan brunstplatser och i hindgrupper för att försöka få en chans till parning. Brunstperioden går hårt åt platshjortarnas kondition och många av dem dör efter brunsten eller under den påföljande vintern.

Dovhindar är dräktig i knappt åtta månader och kalvarna föds i juni–juli. Dovhindar föder en kalv, även om dubbelkalvar förekommer. Den första tiden ligger kalven gömd och vid några veckors ålder börjar kalven vistas med andra kalvar och sedan succesivt växa in i flocken med hindar.

Dovhindar föder sin första kalv vid två års ålder och kan bli upp till 20 år. Handjuren blir oftast inte mer än tio år och har en senare mognad och betraktas som fullvuxna när de är cirka fyra år. Hjortar i mogen ålder är viktiga för artens reproduktion. Utifrån konkurrenskraft under brunsten och hornstorlek är hjortarna i regel som starkast vid 6–9 års ålder.

Rådjur

Rådjuret är den klövviltsart som påverkas mest av faktorer utöver jakt. Predation av räv kan ta uppåt hälften av kiden och även varg och lodjur kan påverka rådjursstammen lokalt. En hård vinter kan slå hårt och leda till svält. Möjligt jaktuttag påverkas i större utsträckning än för övrigt klövvilt av snömängd under vintern och förekomst av räv, lodjur och varg.

Hemområde: Råbock 35–100 hektar och råget 25–70 hektar, området är större på sommaren än på vintern. Vid högre tätheter minskar hemområdesstorleken. Rådjur lever ensamma eller i små familjegrupper på 2–3 djur som ofta består av en get och hennes kid samt ibland även en vuxen bock. Bockar inrättar i mars månad ett revir som upprätthålls över brunsten från juli till augusti. Reviret försvaras genom revirmarkeringar och genom att aggressivt jaga bort andra bockar. Bockarna håller sina revir, relativt ortstroget i genomsnitt upp till cirka 5–7 års ålder. Ej revirhävdande bockar kan ha större hemområden. Getter hävdar inte revir och normalt ses stora överlapp mellan getters hemområden. Genomsnittlig gruppstorlek ökar med graden av öppenhet i landskapet. Båda könen har stor benägenhet att utvandra till nya hemområden. Getternas utvandring verkar vara frivillig och i stor utsträckning styras av tillgång till resurser. Bockarnas utvandring styrs mer av konkurrens om revir.

Föda: Rådjuret är en selektiv kvalitetsbetare som söker de mest näringsrika växtdelarna. Valet av föda utgörs av ett brett spektrum växtarter, men rådjuret föredrar örter, blad och knoppar. De klarar inte fiberrikt gräs på samma sätt som kron- och dovhjort.

Reproduktion: Parningen sker i juli och augusti, men implantationen är fördröjd med fem månader. Under maj och juni föds 1–3 kid. Rådjur är en typisk ”gömmare” och kiden ligger dolda det mesta av tiden upp till cirka åtta veckors ålder. Getterna föder i regel sina första kid vid två års ålder. Livslängden för rådjur i Skandinavien är upp till 10–12 år, där geten i allmänhet blir något år äldre än bocken.

Vildsvin

Vildsvin är sociala djur och lever i flockar. Honorna bildar matriarkat om ett par eller flera suggor med kultingar och fjolårsdjur med en styrande ledarsugga. Det gör att avkomman blir väl omhändertagen och skyddet mot rovdjur ökar. Galtarna lever oftast med flocken under sitt första levnadsår och lever därefter som enstöringar. Vildsvinen är vanligtvis nattaktiva men lever de ostört kan de även bli aktiva under dagtid. Daglegor och bon placeras ofta i skyddade miljöer som täta planteringar och vassbälten.

Hemområde: Från cirka 300 hektar upp till 1 000 hektar eller mer. Vildsvinen kan flytta sig många kilometer mellan daglega och födosök.

Föda: Till skillnad från andra klövdjur är vildsvin inte idisslare, utan har en enkel magsäck som är anpassad för djurets blandade diet. Vildsvin är allätare, generalister och större delen av deras föda består av vegetabilier som rötter och växtdelar. Före och efter vegetationsperioden består en stor del av födan av kolhydratrika rötter. Under försommaren konsumerar vildsvinen stora mängder gräs, örter och vallväxter. Från mitten av juli söker de sig till spannmålsfält och äter även majs, ärter, frukter och rotfrukter. Jordbruksgrödor är attraktivt för vildsvin eftersom de innehåller mycket energi inom en liten yta. Beroende på gröda så kan den även fungera som ett skydd. Vildsvin kan även äta animalisk föda som kadaver, möss och sork, markhäckande fåglar, ungar av småvilt men framför allt mask, larver och insekter.

Reproduktion: Vildsvinet har den högsta reproduktionen bland svenska klövvilt. Suggorna får vanligtvis sin första kull vid två års ålder. I genomsnitt får de 5,4 kultingar per kull och de flesta föds mellan februari och maj. Överlevnaden kan variera stort beroende på bland annat väderförhållanden under den första tiden. Dräktigheten varar i 115 dagar och majoriteten av parningarna sker på hösten när äggstockarna aktiveras av de kortare dagarna. Om suggan förlorar sina kultingar kan hon brunsta om och föda en andra kull senare på året. Vildsvinen blir som mest ungefär tio år.

Om syftet är att populationen av vildsvin ska vara stabil bör uttag via jakt och annan dödlighet vara 70–80 procent av årsreproduktionen.

Läs mer om vildsvinen i *Förvaltningsplan för vildsvin i Örebro län 2021–2025,* fastställd av viltförvaltningsdelegationen den 12 november 2021.

Övergripande om viltförvaltning

Naturvårdsverket har formulerat en vision för viltförvaltningen i Sverige som lyder; ”en viltförvaltning i balans gör att alla kan uppleva viltets värden”. Sammanfattningsvis handlar viltförvaltning om att få vilda djur och människor att fungera tillsammans, idag och över tid

Naturvårdsverkets ”Strategi för svensk viltförvaltning” (Naturvårdsverket, 2022) beskriver att viltförvaltningen ska utgå från tre övergripande perspektiv:

- bevarande av viltarter,
- brukande av viltet som resurs
- begränsning av skador och olägenheter av vilt.

När det gäller förvaltningen av älg och kronhjort har myndigheter ett formellt ansvar. De avgörande aktörerna i förvaltningen av dovhjort, rådjur och vildsvin är i första hand markägare och jakträttshavare. Samverkan mellan intressenter är avgörande, såväl när samförvaltningsplaner ska tas fram som i den löpande förvaltningen.

Riksdagen införde år 2012 en ekosystembaserad och adaptiv älgförvaltning. Samverkan ska ske i formellt bildade älgförvaltningsområden med ingående lokala älgskötselområden. Mål som fastställs i älgförvaltningsområden och älgskötselområden följs upp löpande och utvärderas. Det ska finnas en tydlig återkoppling mellan beslut och utfall vad gäller avskjutning, påverkan på skog och andra faktorer som viltolyckor.

Även för kronhjort kan förvaltningen bedrivas inom formellt beslutade kronhjortsskötselområden med mål för skötseln.

Forskning visar på svårigheter med att nå nationellt uppsatta mål om att sänka andelen viltbetesskador i skogen och att enbart en minskning av älgpopulationen inte är en lösning. Samspelet i naturen är komplext och vi behöver ta hänsyn till helhetsbilden för att kunna nå uppsatta mål. (Widemo, et al., 2022) (Jarnemo et al, 2018) (Spitzer, 2019) (Pfeffer, 2021). Genom att även väga in påverkan från övriga klövviltarter och mer aktivt arbeta med olika foderskapande åtgärder kan en högre måluppfyllelse nås och viltet utgöra en resurs.

Länsstyrelsens roll och ansvar

Länsstyrelsen ansvarar för att

- administrera förvaltningen av älg- och kronhjortsstammarna
- leda den regionala förvaltningen av de stora rovdjuren
- i vissa fall lämna tillstånd till skyddsjakt (undantag från fredning)
- lämna bidrag till skadeförebyggande åtgärder och ersätta skador av vilt som inte får jagas
- informera om vilt och jaktens regler, särskilt när förändringar sker i faunan.

Viltförvaltningsdelegationen

Viltförvaltningsdelegationen ska på regional nivå samverka och besluta i övergripande frågor som berör jakt-, viltvårds- och rovdjursfrågor.

I viltförvaltningsdelegationen ingår politiker och representanter för olika näringar och intressegrupper. Landshövdingen är ordförande. Delegationen beslutar bland annat om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen i Örebro län.

Markägare och jakträttsinnehavare

Svensk jaktlagstiftning säger att markägare och jägare har ett gemensamt ansvar för viltförvaltningen. Markägaren har huvudansvaret för all viltförvaltning på sin fastighet.

Markägaren kan arrendera ut jakten och lantbruket till andra parter. Skriftliga avtal bidrar till tydlighet om vad som förväntas av jägaren respektive markägaren, vilka förväntningar parterna har och vilka ramar som gäller för upplåtelsen. De skriftliga avtalen kan beskriva hur parterna ska agera om skador upptäcks, åtling och utfodring, målsättningar för viltförvaltningen, representation i skötselområdet eller andra punkter som anses viktiga för de ingående parterna.

De lokala förvaltningsstrategierna och planerna bör tas fram i samverkan mellan markägare, lantbrukare och jägare.

Adaptiv förvaltning – en lärande förvaltning

Med adaptiv förvaltning menas att förvaltningen ska vara lärande – den ska hela tiden utvecklas genom ny kunskap och anpassas till förändringar som sker. Utifrån fastställda mål, som vilar på den kunskap som finns, kan åtgärder identifieras och genomföras för att öka måluppfyllelsen. Genom övervakning och utvärdering av resultaten vinns ny kunskap som kan ligga till grund för nya åtgärder eller reviderade målsättningar. Viktigt att tänka på är att inte ha för bråttom att ändra inriktning. Vissa förändringar tar lång tid innan resultatet kommer, ett exempel är den tid det behövs för att öka andelen tall i skogen.

Figur 5. Den adaptiva förvaltningssnurran – ett arbetssätt för viltförvaltning som syftar till att åstadkomma förändring genom anpassning.

Referenser

Jarnemo et al, N. E. K. A., 2018. *Hjortvilt i Sverige- en kunskapssammanställning Rapport 6819,* Stockholm: Naturvårdsverket.

Jordbruksverket, 2022. *Jordbruksverkets officiella statistik.* [Online]
Available at: https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik
[Använd 2022].

Lantbrukarnas Riksförbund, 2022. *Toleransnivå för viltskador- rapport, LRF.* [Online]
Available at: www.lrf.se
[Använd 2022].

Länsstyrelsen i Örebro län, 2016. *Övergripande riktlinjer för skötsel av älgstammen i Örebro län.* [Online]
Available at: www.lansstyrelsen.se/orebro
[Använd 2022].

Länsstyrelsen i Örebro län, 2018. *Skötsel av kronhjort- Länsstyrelsen.* [Online]
Available at: www.lansstyrelsen.se
[Använd 2022].

Länsstyrelsen i Örebro, 2021. *Förvaltningsplan för vildsvin i Örebro län 2021-2025, Rapport T:2021:18.* [Online]
Available at: https://www.lansstyrelsen.se/orebro
[Använd 2022].

Nationella viltolycksrådet, 2022. *Viltolycka.se.* [Online]
Available at: www.viltolycka.se
[Använd 2022].

Naturvårdsverket, 2022. *Strategi för Svensk viltförvaltning 2022-2029,* Stockholm: Naturvårdsverket.

Pfeffer, S. e. a., 2021. *Predictors of deer damage on commercial forests – A study linking nationwide management data.* [Online]
Available at: https://doi.org/10.1016/j.foreco.2020.118597

Skogsstyrelsen, 2022. *Balans mellan skog och vilt-mål för viltförvaltningen.* [Online]
Available at: www.skogsstyrelsen.se
[Använd 13 10 2022].

Skogsstyrelsen, 2022. *Mera tall.* [Online]
Available at: https://www.skogsstyrelsen.se
[Använd 2022].

Spitzer, R., 2019. *Trophic resource use and partitioning in multispecies ungulate communities.* [Online]
Available at: https://pub.epsilon.slu.se/16431/
[Använd 2022].

Spitzer, R. e. a., 2021. *Small shrubs with large importance? Smaller deer may increase the moose-forestry conflict through feeding competition over Vaccinium shrubs in the field layer.* [Online]
Available at: https://doi.org/10.1016/j.foreco.2020.118768
[Använd 2022].

Svenska Jägareförbundet, 2022. *Svenska Jägareförbundet.* [Online]
Available at: www.jagareforbundet.se
[Använd 2022].

Sveriges Lantbruksuniversitet, Spitzer R., 2022. *Månadens hjortmat - SLU.* [Online]
Available at: https://www.slu.se/institutioner/vilt-fisk-miljo/manadens-hjortmat/
[Använd 2022].

Sveriges miljömål, 2020. *Sveriges miljömål.* [Online]
Available at: www.sverigesmiljomal.se
[Använd 2022].

Viltdata, SJF, 2022. *Viltdata.* [Online]
Available at: https://rapport.viltdata.se/
[Använd 2022].

Widemo, F., Leonardsson, K. & Ericsson, G., 2022. *Samförvaltning av älg och skog-analys av den nya älgförvaltningen 2012-2021,* Stockholm: Naturvårdsverket.

Bilaga 1, avskjutningens fördelning över länet

Karta över avskjutningens fördelning i Örebro läns älgförvaltningsområden. Antal kronhjortar per 1 000 hektar registrerad areal inom kronhjortsskötselområde.

Källa: Länsstyrelsen i Örebro län

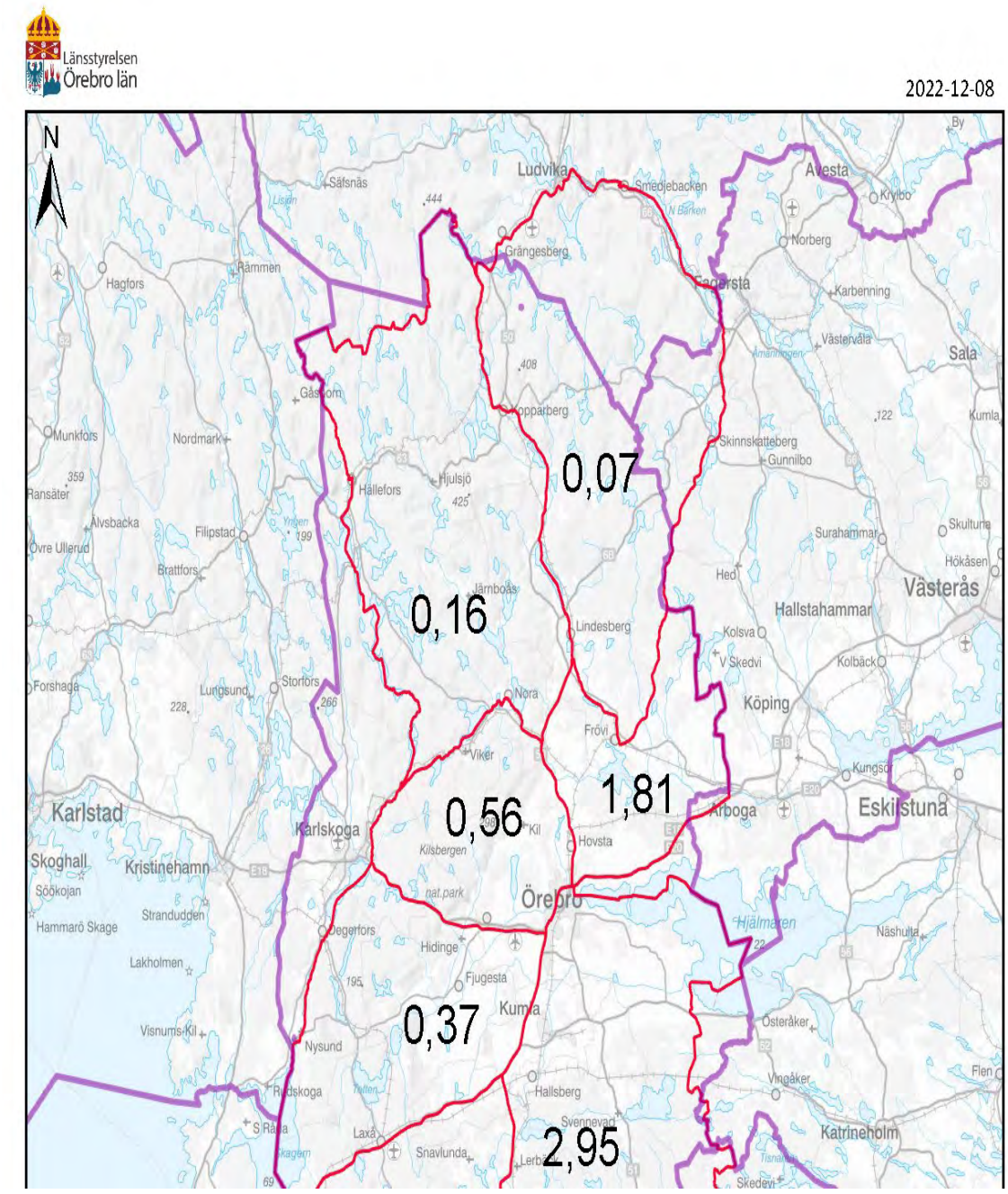

©Lantmäteriet Geodatasamverkan, ©Länsstyrelsen i Örebro län

Karta över avskjutningens fördelning i olika jaktvårdskretsar i Örebro län.
Antal dovhjortar per 1 000 hektar.

Källa: Svenska Jägareförbundets viltövervakning.

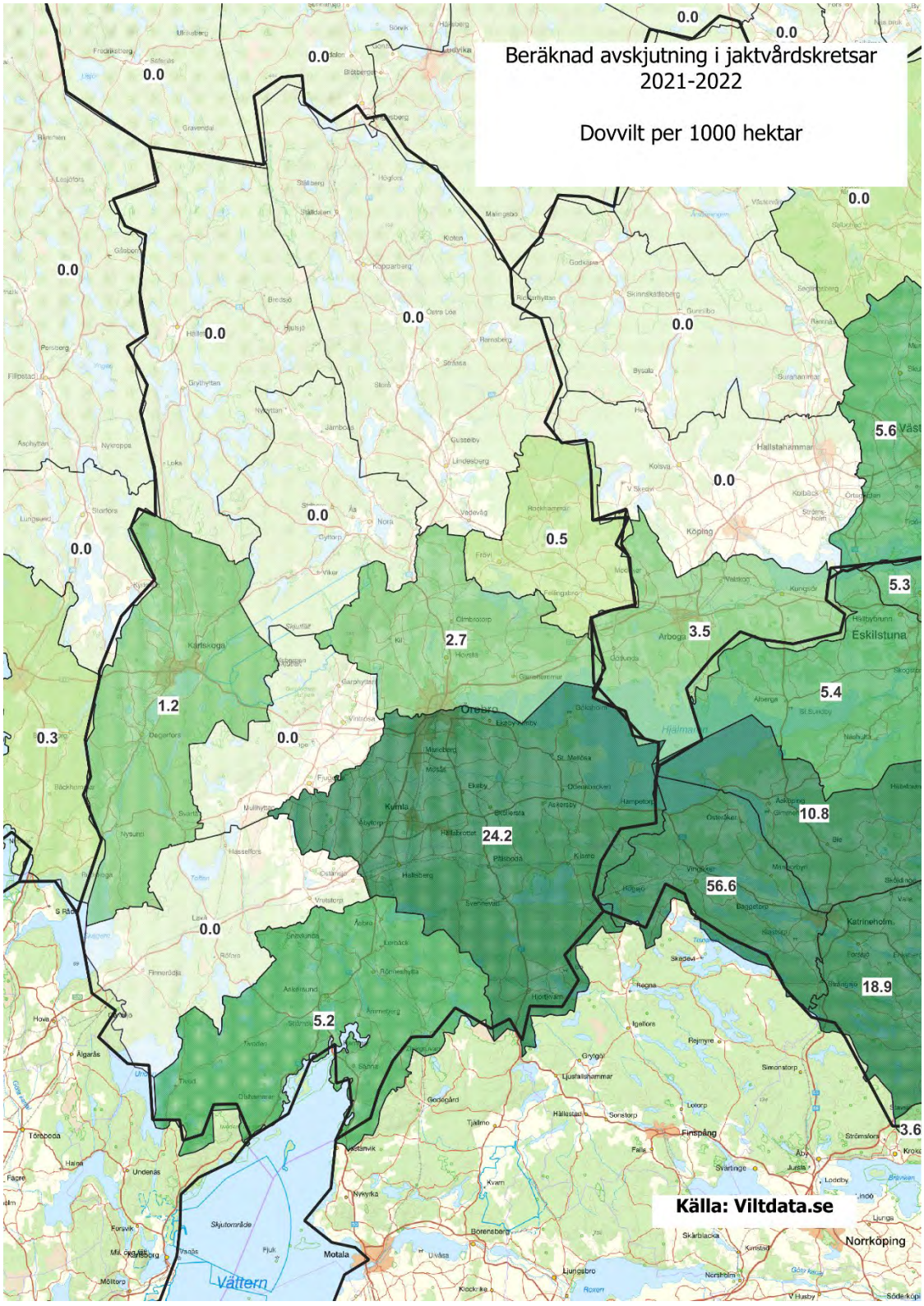

Karta över avskjutningens fördelning i olika jaktvårdskretsar i Örebro län.
Antal rådjur per 1 000 hektar.

Källa: Svenska Jägareförbundets viltövervakning.

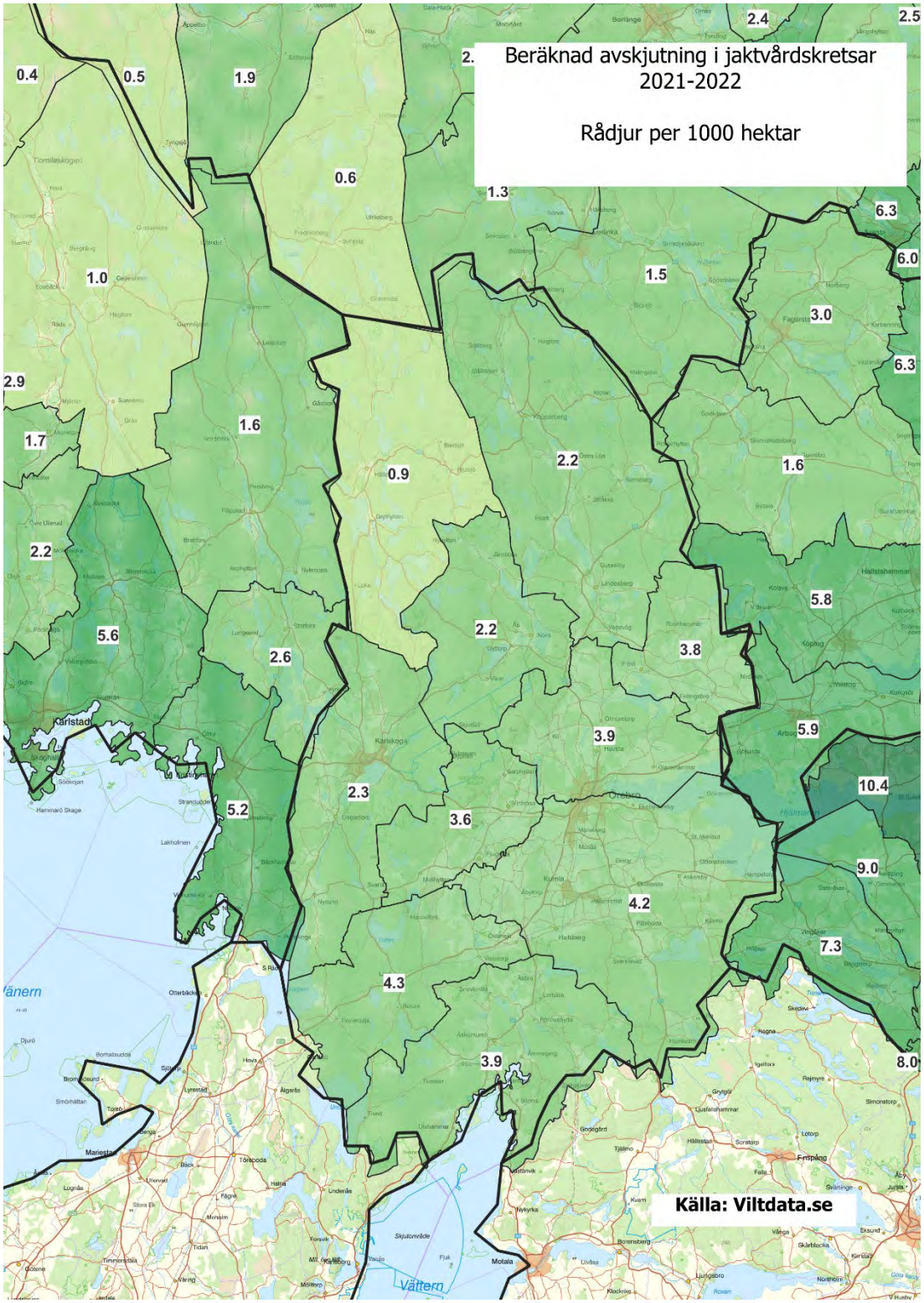

Karta över avskjutningens fördelning i olika jaktvårdskretsar i Örebro län.
Antal vildsvin per 1 000 hektar.

Källa: Svenska Jägareförbundets viltövervakning.

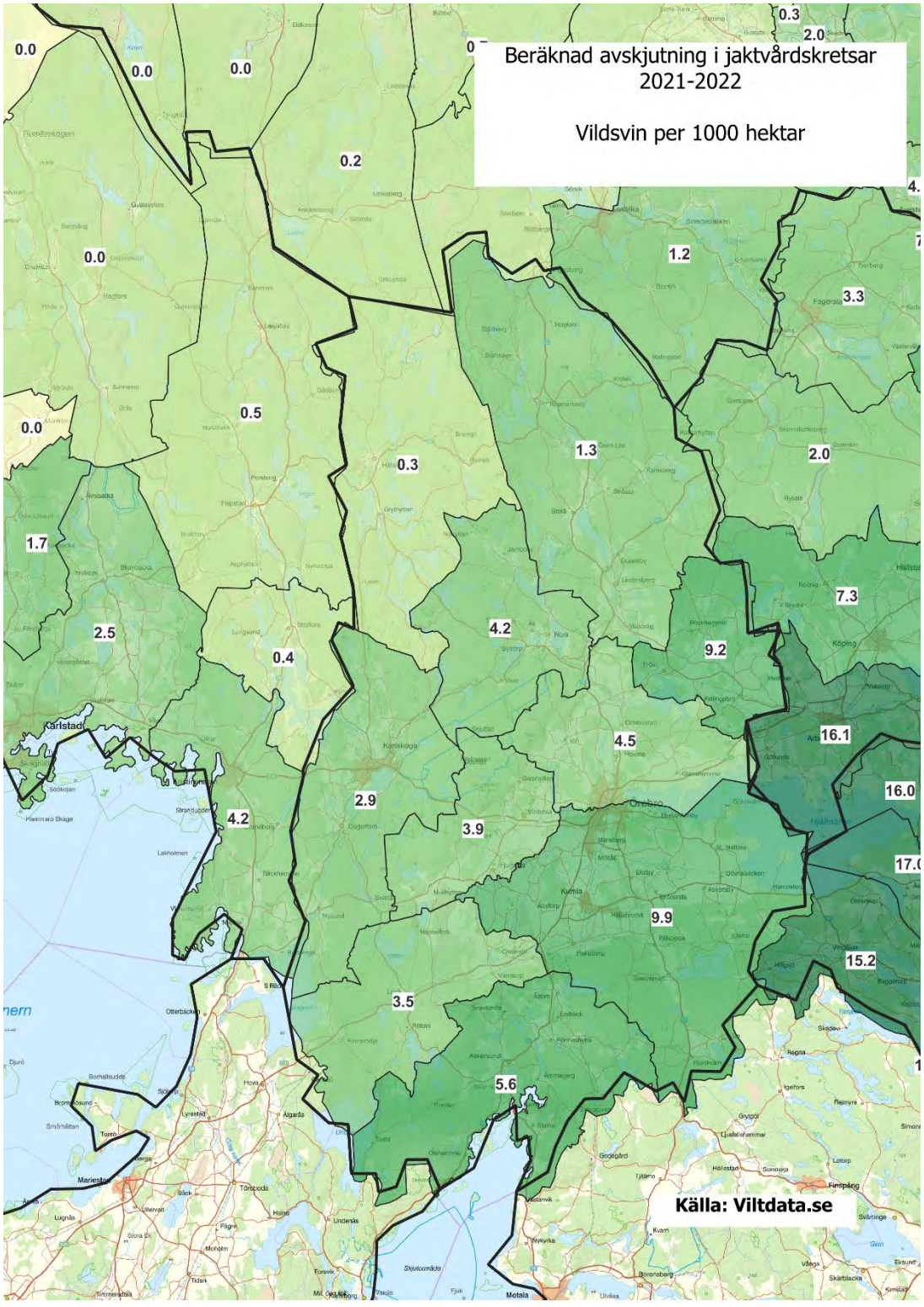

Länsstyrelsen
Örebro län

Länsstyrelsen i Örebro län
Stortorget 22, 701 86 Örebro
010-224 80 00
orebro@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/orebro